

visszaütalás az előbbi típusok legkülönbözőbb variánsaira, nehézsé és lassúvá teszik a munka alapos használatát.

E csekély, nagyobbára technikai nehézségekből származó hibától eltekintve, a munkát a nagy gyűjtemény kitünően sikerült szakkatalogusának mondhatjuk, mely bő anyagot fog szolgáltatni az Akadémia arch. bizottsága által tervezett nagy munkához s mely tiszteletet követel a lelkes férfiú számára, ki nem tartotta feleslegesnek kereskedő létére az erdélyi numismatikával behatóbban foglalkozni és szerzett tapasztalatait irodalmilag is megörökíteni.

Szász ember végezte el tehát azt a munkát, melyet korán ébredve nekünk magyaroknak kellett volna végrehajtanunk. Érezzük is ennek erkölesi és anyagi súlyát egyaránt. Resch munkájához nagyobbára külföldi és hazai éremárverések adatai alapján összeállított értékjelző táblázatot is csatol, mely szerint a leírt 3098 drb. arany-, ezüst-, réz- és bronz-érem, vagyis egy eddig ismert teljes erdélyi éremcollectió 170—180 ezer korona műértéket képvisel. A legnagyobb 3500 koronás tételtől lefelé haladva, bátran mondhatjuk, hogy a 100, 150 koronás tételek a leggyakoribbak, a mi anynyit tesz, hogy az E. O. M. éremtára ezután csak ily magas árak mellett gyarapíthatja gyűjteményét. Ma minden hazai és külföldi kereskedő Resch áraiban kínálja eladásra erdélyi érmeit s ezzel hat csaknem bénítólag a későn ébredés az E. O. M. éremtárára.

K. I.

Falckenberg legújabb bölcselettörténete.

Geschichte der neueren Philosophie von Nikolaus von Kues bis zur Gegenwart. Im Grundriss dargestellt von *dr. Richard Falckenberg* ord. Professor zu Erlangen. Vierte, verbesserte und ergänzte auflage. Leipzig (Veit & Comp.) 1902. 582 lap. Ára 10 márka.

Első kiadása 1885-ben, másika 1892-ben s harmadika 1898-ban jelent meg. Az ismert nevű szerző oly könyvet akart nyújtani a hallgatóság kezébe, mely középúton halad *Windelband* művelődéstörténeti és *Überweg-Heinze* száraz életrajzi és könyvészeti irodalmi tárgyalása között, — felette ügyesen összefoglalva *Fischer*, *Erdmann*, *Zeller*, *Windelband*, *Überweg*, *Harms*, *Lange*, *Vorländer* stb. fejtegetéseinek eredményeit s az életrajzi, művelődéstörténeti és pragmatikus történeti szempontokat az egyes korok és rendszerek ismertetésénél. Főleg igen nagy súlyt fektetett a legújabb kiadásában az újabb irodalom felhasználásával a kiegészítésekre.

Műve a bevezetésen s a Kusa Miklóstól Descartesig terjedő átmeneti korszak ismertetésén kívül 2 nagyobb szakaszra oszlik, a melynek elseje a *Descartestól Kantig* (76—267. l.), s másika a *Kanttól a jelenkorig* (271—540. l.) terjedő bölcseletet tárgyalja. A

mű végén a fontosabb bölcseleti műkifejezéseket magyarázza, s betűrendben a tárgyalt bölcseleők és írók névjegyzékét közli, a mi természetesen csak emeli a mű értékét és könnyebb használhatóságát. Ez oldalról is, de meg különösen élénk és beható fejtegetéseinél fogva, nyereség leszen Falckenberg bölcselettörténetének *Székelgy György* sárospataki tanár által tervezett magyar fordítása, amugy is szegényes bölcseleti irodalmunkra. S bár megengedem, hogy *Pekár Károly* szerint főleg a külföldi bölcselettel szemben „németesen egyoldalú“ a mű, mégis hasznavehetőségét tekintve, a mennyiben magukat a forrásokat híven beszélteti, messze fölötte áll a többi német sablonos és nehézkes bölcselettörténeti tan- és kézikönyveknek.

A bevezetésben közelebből azt fejtegeti, hogy alig van más tudomány, a melyre annak alapos történeti ismerete oly nagy jelentőségű volna, mint épen a bölcselet. A bölcselettörténet írásnak különösen a rendszertelen individualizmus s az elvont logikai sematizmus veszedelmeit kell bölcselel elkerülnie. *Dühring* és *Hegel* annak főbb képviselői. Azt is helyesen mondja, hogy a bölcselet történetében világnézetekkel és élethatalmakkal van dolgunk s nem meddő doktrinákkal. Majd közelebből fejtegeti a modern bölcseletnek scholastika ellenes, humanista és naturalista jellegét az ó-kori s a középkori bölcselethez való viszonyában. Németesen egyoldalú eljárás, hogy az angol Baconnal s a francia Cartesiussal szemben a modern bölcselet megindítóját a félig még scholastikus észjárású német Kusa Miklósban látja. Végül ugyancsak a bevezetésben rövid jellemző vonásokban ismerteti az újabb és legújabb bölcseleltre vonatkozó irodalmat névszerint: *Ritter, Erdmann, Überweg, Fischer, Zeller, Windelband, Baumann, Schultze, Bergmann, Höffding, Sigwart, Dühring, Lewes, Höckl, Willmann, Flügel* és *Knauer* bölcselettörténeteit; továbbá a Kant utáni bölcseleltre vonatkozólag: *Chalybaus, Biedermann, Fortlage, Harms, Fichte, Ulrich, Volkelt, Siebert, Dilthey* és *Falckenberg* műveit, nemkülönb a vallásbölcseleti és ethikai, történetbölcseleti, ismeretelméleti és ästhetikai irodalmat s végül a bölcseleti alapfogalmakra és műkifejezésekre vonatkozólag *Encken, Noack, Trendelenburg, Zeller, Zimmermann, Sigwart* és *Saydel* műveit. Egy tájékoztató jellegű tankönyvbe valónak tartom azt is, hogy közli az 1896. óta Stuttgartban megjelenő Frommann-féle „bölcseleti klasszikusokat“ (eddigelé 12 kötet jelent meg) s a járatosabb német bölcseleti folyóiratokat. A külföldi irodalmat következetesen mellőzi, s csodálatos, a Hirschmann-féle „Philos. Bibliothek“ cz. nagyterjedelmű vállalatot meg sem említi.

Bevezetéseinek egyik igen sikerült része az, mely a különböző kulturnemzeteknek részvételével és azok írásmodorával foglalkozik a philosophiában, úgy, hogy ez alapon *Alexander Bernáttal* méltán

szólhatunk „nemzeti szellemről a philosophiában.“ Jól mondja a szerző, hogy a francia böleselő kitünően formulázza, az angol a tapasztalatot írja le, s a német a belső lényegbe merül el. Ragyogó a francia előadás, fárasztó, de tanulságos az angol, s elvont és nehézkes a német. A spekuláció hazája Németország, az evolúció hazája Franciaország, s a tények óriási halmazának összegyűjtése Anglia (Darwin) érdeme. A miért is a nemzetgazdaságtan, a tapasztalati lélektan, a társadalomtudományok s a gyakorlati életre vonatkozó ethikai elméletek hazája Anglia, míg ezzel szemben a természetbölelet Németország produktuma. A francia éles, az angol világos s a német mély gondolkodó. Franciaország a matematika, Anglia a praktikus tudományok és Németország a spekulatív fők hazája. A francia skeptikus, az angol realista s a német idealista gondolkodó philosophus. Az angol böleselő geographus, a francia anatomus s a német hegymászó természetű. Az első leírja, a másik analysálja s a harmadik áthatja az adott valóságot. — S helyesen itéli meg a tudós szerző a különböző korok böleselkedését is, a midőn az ókorit kosmologianak, a középkorit theologianak s az újabb korit anatómiainak mondja.

A *Cartesiustól Kantig* terjedő bölelelettörténetét 7 fejezetben tárgyalja, a melyekben egyenként méltatja Descartes németalföldi és francia követői, Lacke, az angol és francia fölvilágosodás, Leibniz és a német fölvilágosodás rendszereit. Itt a tárgy elrendezése tekintetében újból is kifogásolom, hogy Jacobi hitböleletit Kant előtt tárgyalja, holott neki, mint Kant oppositójának a Kant utáni bölelet körében van a helye.

A mű 2-ik nagy szakasza 6 fejezetben a *Kanttól a jelenkorig* terjedő böleletet tárgyalja és pedig lényegesen „javúlt és bővült alakban“ az előző kiadásokkal szemben. E szakasról külön műve is van a szerzőnek „Geschichte der Philosophie seit Kant“ 1899. cz. alatt. Itt nagy részletességgel egyenként behatóan ismerteti Kant kriticizmusát, s Fichte subjektív, Schelling objektív és Hegel absolut idealizmusát, nemkülönben Fries, Herbart és Schopenhauer realista jellegű oppositóját.

A 2 utolsó fejezetben „a külföld“ böleletét s a Hegel utáni német rendszereket ismerteti. A külföldi rendszerek közül behatóbban foglalkozik az olasz, francia, angol és amerikai rendszerekkel és sajnos, nagyon röviden a többiekkel, főleg a magyar böleleti törekvésekkel. E ponton nagyobb hálára ösztönözte magyar tudományosságunkat — főleg újabb kiadásaiban — Überweg-Heinze ismert bölelelettörténete. Németsen egyoldalú eljárása főleg a külföldi — nem német — böleleti rendszerek ismertetésénél tűnik ki, holott szerzőnek, mint a „Zeitschrift für Philosophie und philos. kritik“ volt avatott szerkesztőjének (jelenleg Busse königsburgi tanár

szerkeszti) bőséges alkalma nyílt e rendszerekkel való behatóbb megismerkedésére és nagyobb terjedelemben való felhasználására. Műve 4-ik kiadásában is csak 2 sovány sorral emlékezik meg a magyar philosophiáról. Pedig úgy az én üttörő közléseim, mint azoknak Rácz Lajos-féle kiegészítései megérdemelték volna a behatóbb figyelmet.

Végül az utolsó fejezet 3 szakaszban a *Hegel utáni német bölcsellettörténetét* ismerteti, s ide vágó alapos fejtegetései méltán csatlakoznak *Erdmann* műve mellé, sőt azt nem egy ponton javítják és üdvösen kiegészítik. A ki a jelenkori német bölcelet idealista, realista és pozitívista rendszereinek tömkelegébe mélyebben akar betekinteni s főleg megakar ismerkedni az egyes bölceleti tudományágak, különösen az ethika, jogbölcelet, sociologia és vallásbölcelet gazdag irodalmának kifejlődésével, nagy haszonnal fogja forgathatni Falckenberg művét.

Valóban nagy nyereségnek tartom annak magyar nyelvre való tervezett átültetését. Nem a szövevényes, nehézkes, hanem a világos és könnyen folyó német bölcsellettörténeti tan- és kézikönyvek közül való. Erről az oldalról is méltó társa *Zeller* ismert compendiumának, mely az ő nagy görög böles.-történeti műve alapján készült, s maig is kedvelt vezérfonala az előadó tanároknak s a hallgatóságnak egyaránt. Szeretném, ha ez ismertetésemmel már jó előre is fölhívtam volna Falckenberg bölcsellettörténetére mivel magyar közönségünk szíves figyelmét.

(Eperjes.)

Dr. Szlávik Mátyás.